

39. ULUSLARARASI SOSYOLOJİ ENSTİTÜSÜ DÜNYA KONGRESİ

Doç. Dr. Ayşegül BAYDAR AYDINGÜN

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü
aydingun@metu.edu.tr

39'uncu Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü Dünya Kongresi'nin Ruhü: Sosyoloji günümüz dünyasında insanlığın karşı karşıya olduğu ikilemlere yönelik yeni bir anlayış geliştirebilir mi?

39'uncu Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü Dünya Kongresi, 11-14 Haziran 2009 tarihleri arasında Ermenistan'ın başkenti Erivan'daki Erivan Devlet Üniversitesi'nde gerçekleştirilmiştir. Kongrenin konusu "Sosyoloji Kırılma Noktasında" olarak belirlenmiştir. Konferansın düzenleyicilerinin de belirttiği gibi, günümüz dünyasında insan varoluşunun ve toplumsal kurumların ikilemlere ışık tutmayı amaçlayan Erivan'daki kongre daha önce Uluslararası Sosyoloji Enstitüsü'nce gerçekleştirilen beş dünya kongresi ile aynı ruha sahipti. Her zaman olduğu gibi, bu Kongre'nin en önemli amacı uluslararası sosyoloji camiası arasındaki çeşitli teorik yaklaşımların etkileşiminin sağlanması olmuştur. Kongre'ye kırkın üzerinde ülkeden sosyolog katılmış ve yaklaşık 80 oturum yapılmıştır.

39ncü Dünya Kongresi'nin, özellikle Erivan'da yapılmış olması sosyolojik diyalogun yeni konular ve bölgelere açılma arayışının bir göstergesi olmuştur. Düzenleyiciler IIS Kongresi'nin Ermenistan'da gerçekleştirilmesinin bilinçli bir karar olduğunu açıkça ifade etmişlerdir. Başkanlık açılış konuşmasında Ermenistan'ın medeniyetlerin kesişme noktasında bulunduğu vurgulanmıştır. Tarihsel olarak Kafkasya'nın çatışmalar ve savaşlar tarihi ile her daim farklı imparatorlukların çıkarlarının çatıştığı bir bölge olduğunun hatırlanması gerekmektedir. Günümüzde de pek bir değişim olmadığını söylemek mümkündür.

Günümüzde, küresel aktörler bölgede güç mücadelesi verirken, bölgesel aktörler ise etkinliklerini arttırmaya çalışmaktadır. Ancak, hem küresel hem de bölgesel aktörlerin öngörülerini kısa vadeli stratejik ve ekonomik çıkarları ile sınırladıklarının farkına varmak gerekmektedir. Bu aktörler çoğu zaman tarihsel ve sosyolojik faktörler ve bilgiyi göz ardı etmektedir. Bu tür miyop bir görüş açısı oluşma sürecindeki bir bölge açısından yüksek bir risk oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Sovyetler Birliği'nin dağılması yeni ulus-devletlerin ortaya çıkması ve ulusal kimlik inşası sürecinde milliyetçiliğin yeniden canlanmasına yol açmıştır. Dağılmadan bu yana, bu yeni bağımsız cumhuriyetler karmaşık bir geçiş dönemi yaşamıştır. Durkheim'a atıfla, bu durum bazı meslektaşlarımızca bir *anomie* durumu olarak tanımlanmıştır.

Oturumlarda, birçok akademisyen bölgenin stratejik önemi ve Ermenistan ile diğer bölge devletlerinin rolüne dikkat çekmişlerdir. Nitekim bölgede güvenlik ve istikrarın tesis edilmesi, yalnızca bölgedeki ülkeler için değil, aynı zamanda küresel aktörlerin de çıkarı açısından temel amaç olmalıdır. Bölgenin yeni biçimi, bir bakıma küresel aktörlerin bölgede etkin olan faktörleri anlama kapasitesine göre şekillenecektir. Bu tür bir anlayış ise sosyolojik bilgi gerektirmektedir. Sosyolojik araştırmalara olan ihtiyaç sık sık dile getirilmiştir. Birçok akademisyen de bölgenin sosyologlar açısından önemli bir laboratuvar olduğunu vurgulamışlardır.

Aşağıdaki gözlem tartışmalar açısından kritik öneme sahiptir: birçok akademisyen bilimsel bir disiplin olarak sosyolojinin var olan toplumsal sorunlara yönelik çözüm üretmekten aciz olduğu hususuna değinmişlerdir. Nitekim sosyolojinin temel krizine atıfta bulunmuşlardır; ulus ötesi boyut ve ulus ötesi işbirliğini göz önüne alma gerekliliği; yeni entelektüel yollar bulunması ve sosyolojinin Avrupa-merkezcilik ve etnik-merkezciliğe karşı harekete geçirilmesine duyulan ihtiyaç. Disiplinin, toplumsal sorunlara yönelik çözüm üretmekte zayıf kalmasının da temel sebebi olarak görülebilecek olan göreceli marjinalleşmesinin yukarıda bahsedilen krizden kaynaklanmakta olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca sosyolojinin bir bakıma hayal gücü ve geleceği öngörme yetisini de kaybettiği ifade edilmiştir. Nitekim sosyologlar, kendilerine öngörü ve geleceğe dair uyarılar da sağlayacak bir şekilde disiplini yeniden düşünmek, küresel bir bakış açısı ve kuvvetli bir disiplinler arası iletişim geliştirmek durumundadır.

Bu bağlamda bazı akademisyenler sosyoloji ve siyaset arasındaki, ya da diğer bir deyişle, sosyologlar ve karar verme konumunda olanlar arasındaki bağı zayıflığına işaret etmişlerdir. Bu zayıflıkla ilgili olarak bazı akademisyenler sosyolojik bilginin toplumların refahını geliştirmek için verimli kullanılmadığından şikayet etmişlerdir. Sosyologların, görüşleri siyasi güce hükmedenler tarafından ciddi bir şekilde göz önüne alındığında, farklı topluluklar arasında köprü kurabileceği ve bazı çatışmaların çözümünde rol oynayabileceğine vurgu yapılmıştır.

Sosyologlar kendi bilgilerini seferber edebilir ve ulus-ötesi sosyologlar toplumunun üyeleri arasında sosyolojik diyalogun geliştirilmesini amaçlayacak yeni projeler üzerinde birlikte çalışabilirler. Sosyolojik diyalogun dünyanın farklı bölgelerine genişletilmesi ve sosyologlar arasında işbirliğini geliştirecek projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Böyle bir diyalog sosyolojinin krizini de sona erdirebilecek bir geribildirim de yardımı ile yeni anlayışlar geliştirme kapasitesine de sahip olacaktır.

Benzer şekilde, dünyanın farklı bölge ve toplumlarından sosyologlar arasında ulus-ötesi işbirliği gerektiren ulus-ötesi boyutun kavranmasının önemi de dile getirilen temel düşüncelerden bir tanesi olmuştur. Bu perspektifle, Erivan'da gerçekleştirilen

39'uncu IIS Dünya Kongresi farklı ülkelerden sosyologların bir araya gelmesini sağlayan önemli bir faaliyet olmuştur. Ermeni Diasporası ve Ermenistan'dan sosyologlar, Türk akademisyenler, birçok Batı Avrupa ülkesi, Amerika Birleşik Devletleri'nden sosyologlar olduğu kara Afrika, İran, eski Sovyet cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa'dan da akademisyenler bu kongreye katılmışlardır. Erivan'da bu kongrede, farklı kültürel, etnik ve ideolojik özellikleri olmasına rağmen, sosyologların ortak bir dil konuşma kapasiteleri ve akademik işbirliği potansiyellerine tanıklık etmek oldukça etkileyici olmuştur.

Akademik boyuta ek olarak, Erivan'daki kongre, bazı meslektaşlarımız açısından da kişisel ve duygusal bir boyuta sahip olmuştur. Farklı ülkelerde yaşayan Ermeni kökenli sosyologların, Saint Etchmiadzin Katedrali gibi Ermenilerin tümünün ruhani merkezi olan yerler de dâhil olmak üzere tarihsel anavatanlarını ziyaret etme imkânları olmuştur. Bilindiği gibi Etchmiadzin 484 ile 1441 yılları arasında başka bir bölgeye taşınmış olan Catholicos'dan ayrı bir şekilde Ermeniler açısından merkezi rolünü yüzyıllarca korumuştur. Etchmiadzin halen Ermeni ulusu ve özellikle Ermeni Diasporası açısından önemli rol oynamaya devam etmektedir. Kişisel olarak Ermeni Diasporası'ndan birçok akademisyen için bu ziyaretin sembolik önemini gözlemleme imkanı da bulduğumu ifade etmeliyim.

Bir Türk sosyoloğu olarak kendi deneyimlerim oldukça umut vaat ediyordu. Bölgeye, ve özellikle Güney Kafkasya'ya özgü olan misafirperverlik ve nezaket, altı çizilmesi gereken en etkileyici niteliklerdi. Resmi ziyaretler haricinde, Türk memurlarında olan Yeşil (Resmi) Pasaportsuz Ermenistan'a girilmesinin imkânsız oluşunu öğrenince, Ermenistan'daki konferans organizatörleri ile irtibata geçtim. Ermenistan Dışişleri Bakanlığı'nın yolladığı davet mektubu ile sorun anında çözülmüştü ve ülkeye vizesiz girebilme hakkını bana sağlamıştı. Kongre bana çok sıcak karşılayan ve akademik işbirliğine açık olan Ermeni Sosyoloji Derneği Başkanı'nın da dâhil olduğu, Ermenistan'dan gelen meslektaşlarla tanışma fırsatı vermişti. Güney Kafkasya'da kökeni olan ve Ermenistan meslektaşlarım ile pek çok kültürel değerleri paylaştığımı düşündüğüm bir Türk vatandaşı olarak, Ermenistan'dan gelen meslektaşlarımın tutumlarının Diaspora Ermenileri arasındaki farkı kavramak düşündürücüydü. Ancak, pek çok durumda bu farklılıkları yok eden kişisel temasın gücüne şahit olmak da aynı derecede düşündürücüydü. Kongre salonu dışında, dükkânlarda, restoranlarda ve müzelerde nereden geldiğimi soranlar, "Türkiye'den geldim" dediğimde tutumları değişmiyordu. Bazı zamanlarda, birkaç saniye tereddüt ediyor, sonra aynı şekilde davranmaya devam ediyorlardı. Bu yüzden, resmi, akademik ve şehirde gezen bir Türk turist olarak, 6 günlük ziyaretim boyunca olumsuz bir tutumla karşılaşmadım.

Kaynağı tarihe dayalı pek çok sorunlar olmasına rağmen, özellikle Ermeni araştırmacılar arasında, hepimize daha iyi bir gelecek sağlamak için eylem halinde sosyoloji inancını inceleme fırsatı yakaladım. Onlarla görüşürken, ortak çıkarlar

uğuruna bir araya gelmek ve birlikte çalışmak için hazır olduğumu fark ettim. Sosyolojik projeler sayesinde, Türkiye ve Ermenistan'dan gelen sosyologlar arasında işbirlikçi bağlar kurmak mümkün olabilir. Aynı zamanda, işbirliğin tamamen akademik düzeyde olabileceği düşüncesine kapıldım. Bu da, geçmiş olaylara dair aynı tezler kullanılmadan umutla siyasi sonuçlar doğurur, fakat bunun için birbirlerinin görüşlerine samimi bir saygı duymaları gerekir. 10 Ekim 2009'da Türkiye ve Ermenistan arasında Zürih'te imzalanan anlaşma için başlangıç noktası olarak görünen bu gibi yeni ve zorlu anlayışın iki millet arasında büyük çaplı bir işbirliğini teşvik edeceği açıktır. Bunun için Ermeni ve Türk sosyologları arasında etkileşim ve tartışmalara ve büyük çaplı işbirliğine hazır olma gerekmektedir. Böyle büyük çaplı bir akademik girişim, tamamen yeni bir anlayış ile başlaması gerekir ve iki millet arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi için iyi bir başlangıç noktası olabilir. Eğer uygulanabilirse, diğer sorunlar için mükemmel bir örnek oluşturur.

Farklı grup ve milletlerin anlayışlarını anlama kabiliyetine sahip iki ülke sosyologları arasında ilişkilerin geliştirilmesi, iki toplum arasındaki düşüncelerin, duyguların, tutumların ve inançların paylaşılması için bir mekanizm kurarak iki ülke arasındaki uzlaşmaya katkıda bulunabilir. Ermenistan ve Türkiye arasında Zürih'te imzalanan anlaşmanın, iki ülke meclisleri tarafından onaylanırsa, ilişki kurmanın siyasi boyutuyla ilgili olduğunun altı önemle çizilmesi gerekir. Bu, toplumsal boyutta ilişkilerin normalleştirilmesi için yeterli olmayabilir. Bu noktada, hükümet dışında hareket eden aydınlar olarak, sosyologlar bir rol oynayabilir ve uzlaşarak yaratıcılık ile potansiyeli harekete geçirip demokrasinin oluşumuna yardımcı olabilir. Yukarıda değinilen siyasi girişimin başarılı olabilmesi için aydınların, akademisyenlerin ve sivil kuruluşların desteği çok önemlidir.

Herhangi bir sorunu toplumun onayı olmadan çözülemeyeceğini fark etmek önemli olduğu gibi, iki millet arasında yeniden güveni sağlamakta elzemdir. Sosyologların, bu yeniden güven sağlamaya katkıda bulunma potansiyelleri vardır. Aynı zamanda, aşırı milliyetçiliğe ve yıkıcı bir milli kimliğin oluşmasına dair uyarılarda yayımlayabilirler. Bu ilimin oluşmasında var olan sosyolojinin bu nitelikleri, bahsettiğimiz gibi iç gözlem yardımı ile geliştirebilir ve sosyologların yaratıcılık ve hayal güçlerini tekrardan canlandırabilir.

Türk ve Ermeni sosyologları arasında bilimsel bir diyalog havası oluşturmanın ve sosyolojinin eski retoriği yok ederek yepyeni bir anlayışı yeniden kurma yollarını tartışmanın mümkün olduğuna ciddi bir şekilde inanıyorum. Sosyologlar arasında kapsamlı bir işbirliği ve "eylem halinde sosyolojinin" Ermenistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesine katkı sağlayabilir ve iki millet arasında güveni tekrar kurabilir. Bir sosyolog olarak, bu çerçevede içinde görüşlerimi, izlenimlerimi ve düşüncelerimi paylaşmak istedim.